

„Feldolgozni csak a Jóisten segítségével lehet”

Beszélgetés Bogner Istvánnal

Dr. Bogner István nyugalmazott egyetemi tanár. Édesapját, dr. Bogner József szabadkai tanárt, újságíró-titói rezsim „háborús bűnös-ként” kivégezte. Mindössze 37 éves volt, amikor 1944. október 17-én éjjel a partizánok elhurcolták. 1945. április 25-én végezték ki. Fia még nem volt egyéves sem ekkor. Bogner István egész életére rányomta a bélyegét, hogy a kommunista hatalom megfosztotta édesapjától, és utána évtizedekig a család a szocialista/kommunista hatalom részéről a bizalmatlanság, a hátrányos megkülönböztetés légkörében élt, nagyon sokat szenvedett. Ám abban biztos vagyok, hogy voltak magyar emberek, akik segítettek néhai dr. Bogner József családját, ezért lett a fia is a segítőkészségéről ismert, a délvidéki magyar közösségért munkálkodó ember. S ezért volt ott 1990-ben az első szabadkai megemlékezésen, amikor még nagy bátorság kellett ehhez. Bogner István a szabadkai kegyeleti bizottságnak a megalkulása óta tagja, jelenleg az elnöke.

Édesapjának az egyik „bűne” az volt, hogy 1942-től a Bárdossy-kormány alatt meghívott országgyűlési képviselőként tevékenykedett. A másik, hogy a Délvidéki Magyarság című újság felelős szerkesztője volt. A lapban megjelent egyik írásában a Vörös Hadsereget keleti barbárságnak nevezte, amely el fogja pusztítani a magyarságot. Ezek miatt a „bűnök” miatt kivégezték. Önt, a másodszülött fiát sohasem láthatta. Hogyan élt a család a háború utáni években?

– Tito rendeletére 1944. október 17-én bevezetik a katonai igazgatást, és már azon az éjjelen elhurcolták édesapám, és másnap reggel kidobták édesanyám a lakásból a másfél éves bátyámmal, velem akkor a hetedik hónapban volt. Két hétre rá, október 24-én megszülettem. A későbbi keresztanyám, Erdélyi Rózsika néni fogadott be bennünket.

Édesanyja özvegyasszonyként talált munkát?

– Nem talált munkát, hisz egy háborús bűnös felesége mint tanítónő nem dolgozhatott. Ezért kézimunkázott – kötött és horgolt sokszor éjjel is –, emlékszem, hogy az egyszerű lámpaernyőket félig letakarta, hogy mi aludni tudjunk, ő pedig dolgozott. Így tartott el és nevelt fel bennünket.

Sok évig tartottak a zaklatások?

– Eleinte gyakoribbak voltak a zaklatások, néha az OZNA emberei is csak úgy „ellátogattak” hozzánk kicsit körülnézni. Iskoláskorunkban voltak olyan tanáraink, akik gúnyosan megjegyezték: „Ismertem a te apádat még a megszállás idejéből!” Akadtak azonban olyanok is, akik barátságosan és nagyon halkán azt mondták: „Ismertem apádat, rendes ember volt!” Ez így ment az érettségiig.

A zaklatás folytatódott azonban a miloševići időkben is, amikor a kisebbik fiam gimnazista volt. A szerb szakos tanárnője valahonnan megtudta, hogy ki volt a nagyapja, és rendszeresen zaklatta gúnyos megjegyzéseivel. A gyerek a tanácsomra szó nélkül tűrte.

Lehetett tudni, hogy személy szerint kik a felelősök az édesapja és a többi magyar ember haláláért?

– Sajnos nem lehet tudni, a véres munkát igyekeztek az elkövetők titokban tartani. Egy felelős embert bizonyosan meg lehet jelölni: ez Josip Broz Tito, hisz ő rendelte el 1944. október 17-én a katonai igazgatás bevezetését, amikor a szó szoros értelmében elszabadult a pokol. Erről részletesen ír dr. Mészáros Sándor *Holttá nyilvánítva* (1995, Budapest) című könyvében, amelyből jómagam is idézek az általam szerkesztett *Memento 70* (2014, Budapest–Szabadka) c. könyvben: „Ezekre az emberekre csak tulajdonneveikről emlékeztek: Miloš, Uroš, Vanja, Capo...” (*Memento 70*, 2014, 34–35.). A hetvenes években a szerencsés véletlen folytán sike-

rült egy asszonnyal beszéltem – sajnos a nevére már nem emlékszem –, aki az édesapámmal volt bezárva, azért, mert megpróbált segíteni egy sorozatlövést túlélő áldozaton, az áldozat később mégis belehalt a sérüléseibe. Ő találta meg az apám halálos ítéletét, amelyet papírkosárba dobtak, kiszedte onnan. Az volt ugyanis a szokás, hogy az ítélet felolvasása után az ítéletet a papírkosárba dobták, és az elítéltet vitték a vesztőhelyre. Az asszonyt fél napra hazaengedték (gyermekbetegségére hivatkozott). Az ítéletet zsírpapírba csomagolva elásta a kertjükben. Ma a kert helyén gyáracsarnok áll. Az említett asszony – Isten nyugosztalja – Blaško Stražalković nevét említette (aki akkor a városi rendőrség politikai biztosa volt). Amikor megtudtam, felháborodásomban el akartam menni hozzá. Meg is tudtam, hogy hol lakik, de azt is, hogy súlyos beteg, két mankóval tud csak járni, és állandóan nagy fájdalmai vannak. Rájöttem arra, hogy ne mi ítélkezzünk, bízzunk mindent a Jóistenre. A már említett asszony elbeszélése szerint neki egy „Tatica” nevű partizán elmesélte apám kivégzésének részleteit, amelyeket én így közvetve ismerek, de erről az édesapám és a sok ezer további ártatlan áldozat iránti kegyeletből nem szeretnék beszélni! Gondoljuk arra: „Enyém a bosszú, én majd megfizetek, mondja az Úr.” (Pál, Róm 12,19)

Voltak magyar emberek, akik maguk mellett álltak, segítettek, akár titokban is?

– Igen, voltak. Előfordult, hogy Bajmokról jöttek édesanyám ottani rokonai, és élelmet hoztak, egyszer egy lovas kocsi állt meg előttünk, és tűzifát hozott, de „nem tudta” megmondani, hogy ki küldte. Mindez amellett, hogy segített a helyzetünkön, komoly erkölcsi támogatást is jelentett!

Ön egyházi gimnáziumba járt, majd a szabadkai állami gimnáziumban érettségizett. Milyenek voltak a diákévek? Hogyan viszonyultak Önhöz a tanárok, egyrészt édesapja miatt, másrészt pedig a nyíltan felvállalt hite miatt?

– Az általános iskola után Zágrábban voltam a ferenceseknél kieszemináriumban, ott szerettem meg a latin, görög és a német nyelvet. Azonban mivel nem éreztem papi hivatást, visszajöttem Szabadkára, az ott elvégzett klasszikus gimnázium első osztályát a szabadkai gimnázium nem ismerte el. Ezért ismételtam az első évet a szabadkai gimnáziumban. Itt ezért egyesek számára

kettős „bűnöm” volt: háborús bűnös volt az apja, és még papi iskolában is tanult, és most is a klérus hatása alatt áll, mert rendszeresen templomba jár, sőt ott néha kántorkodik. Azonban a gimnáziumban is voltak jó tanárok. Itt emelném ki dr. Szöllösi Gyula tanár urat, aki édesapám diákja volt – amit természetesen csak érettségi után tudtam meg! A Tanár Úr emlékirataiban elismeréssel szól az édesapámról, és megemlíti, hogy örült annak, hogy bátyámat és engem taníthatott, vigyázó szemeit rajtunk tartotta, de akkor még nem volt szabad neki elmondania, hogy őt az édesapám tanította.

Tehát a szabadkai gimnáziumban érettségiztem 1964-ben kitűnő eredménnyel, majd az Újvidéki Egyetemen német szakon folytattam tanulmányaim, és 1968-ban szereztem némettanári oklevelet.

Német és latin nyelvet oktatott különböző szabadkai iskolákban. A tanári pályáján is végigkísérte, hogy édesapját a véreskezű titói hatalom akkor háborús bűnösnek kiáltotta ki. Nem látták szívesen a pedagógusi pályán. Sőt, mindenképp igyekeztek „fogást találni” Önön. Mi, a diákjai emlékszünk például egy esetre, amikor azt szerették volna magára bizonyítani, hogy a templomi kórusban énekel, ami akkoriban a tanárok esetében főbenjáró bűnnek számított. Ez is azt bizonyítja, hogy a belügy és a rezsim túlbuzgó hívei fokozottan odafigyeltek Önre. Akkoriban mi, középiskolások csak annyit fogtunk fel ebből, azon háborodtunk fel, hogy bántják a német szakos tanárunkat.

– Ez valóban így volt, enyhült a helyzet, amikor elmentem, és kihallgatást kértem az akkori városi párttitkártól, elmondtam, hogy nem tudom, hogy mi a bajuk velem, hisz semmilyen törvénytelen és államellenes cselekményt nem követtem el, de ezt ők is tudták, mert ha nem így lett volna, akkor már rég kirúgtak volna az állásomból. Mondtam, én csak tanítani szeretek, de azt nagyon.

Ennek hatására már eljutottam az Egészségügyi Középiskolába német–latin tanárként, majd onnan a Pedagógiai Akadémiára. Ott már nem a kórusi éneklés volt a baj, hanem hogy nem vagyok párttag, amit én azzal utasítottam el, hogy úgysem hinnék el, hogy őszinte meggyőződésből lépnék be. További kifogásom az volt, hogy most kezdtem el a posztgraduális tanulmányaim, és arra kell összpontosítanom.

Tehát, ha úgy tetszik, a pártállam „hajszolt bele” abba, hogy először magiszteri, majd doktori tudományos fokozatot érjek el.

A magiszteri és a doktori fokozatot nem az Újvidéki Egyetemen szerezte meg. Feltételezem, olyan felsőoktatási intézményt kellett találnia, ahova „nem nyúltak” maga után. Hogyan is volt ez? Mikor érezte, hogy enyhül a bizalmatlanság légköre, a pályáján való gáncsolás?

– Belgrádban, a Filológiai Karon szereztem meg mindkét tudományos fokozatom. Oda már nem jutott el a származásom híre. Az Újvidéki Egyetemre azért nem vettek fel a nyolcvanas évek közepén, mert már van egy magyar oktató a német tanszéken, kettő már sok lenne – mondta egy volt újvidéki oktatóm jóindulattal.

A magyarságom viszont nem zavarta a zadari Bölcsészettudományi Kart, és három évig ott voltam mint egyetemi docens. Az Újvidéki Egyetemre mint rendes egyetemi tanár csak 2008-ban kerültem, és öt év múlva – 45 éves oktatói tevékenység után –, 2013-ban mentem onnan nyugdíjba.

Az 1944/45-ös véres események ártatlan áldozatai tiszteletére szervezett első megemlékezésen, 1990-ben mit érzett a Zentai úti temetőben?

– Nehéz kérdést tett fel, megpróbálok rá mégis válaszolni: Az évek, évtizedek során megedződik az ember, megtanul együtt élni azzal a helyzettel, hogy apa nélkül kellett felnőnie. Megtanultuk azt, hogy miről szabad kizárólag csak otthon beszélni. Sokáig azt sem tudtuk, hogy hol van a tömegsír – vagy legalábbis nekünk, gyerekeknek nem mondták meg. Egyetemista koromban négy éven keresztül Újvidékre utaztam, és akkor már tudtam, hogy hol vannak a tömegsírok, a vonat azok mellett ment el. Ilyenkor mindig felálltam, és néztem a tömegsírok irányába: vajon hol nyugszik az apám? Az egyetemistatársaim már tudták, ahogy a vonat elindul, a Bogner odamegy az ablakhoz – és én nem mondhattam meg, hogy miért. Akkor 1990-ben egyfajta megkönnyebbülést éreztem: most már tudok hová kijönni, megemlékezni a többi áldozat hozzátartozójával együtt.

A szabadkai kegyeleti bizottság tagjaként, jelenleg elnökeként hogyan élte/éli meg ezt a küzdelmet, hogy ezek az ártatlanul kivégzett magyar emberek megkapják a méltó tiszteletet?

– Már az első alkalommal rájöttem arra, hogy a családomat ért tragédia nem egyedi eset, hanem több száz családnak kellett ugyanezt a tragédiát megélnie. A jelenlegi kutatások eredményei alapján, levéltári adatokkal alátámasztva az áldozatok száma Szabadkán meghaladja az ezret. Megtisztelő feladatnak és kötelességemnek éreztem, hogy ebben a munkában részt vegyek, habár az akkori hatalom mindezt – enyhén szólva – nem nézte jó szemmel. Sőt tovább megyek, még napjainkban is vannak emberek, akik számára a kegyeleti bizottság tevékenysége nem kívánatos, de most már az 1944/1945-ös események olyan széles nyilvánosságot kaptak, hogy már nem lehet elhallgatni őket.

A családtagoknak ez, hogy évről évre vannak megemlékezések, kutatások, nyíltan beszélünk a történelekről, mekkora megnyugvás? Az ön családjában öt férfi esett áldozatul az esztelenségnek. Fel lehet ezt lélekben dolgozni?

– Nem lehet, hanem fel kell dolgozni, de ez csak a Jóisten segítségével lehet. Kialakul az emberekben egy szemlélet, hogy elveszett és elveszejtett szeretteink mégis köztünk vannak, köztünk vannak, csak nem a fizikai lét formájában. Néha üzenet is jön tőlük, ezzel kapcsolatban két személyes példa:

Diplomavizsgára készülve az apámtól megmaradt szakkönyvekből tanultam. Az egyik könyvben az ő kézírásával írt jegyzeteket találtam. Ezek közül az egyik Goethe *Faustjának* Mephistójáról szólt. Átnéztem. Másnap az egyik írásbeli tétel épp a *Mephisto* volt!

Édesapám 1945. április 25-én végezték ki, évtizedekkel később április 25-én vettem kézhez a róla szóló halotti anyakönyvi kivonatot. Mintegy hatvan éven keresztül a szűkebb családukban csak fiúgyermekek születtek, majd 62 év múlva, 2007. április 25-én megszületett az első kislány a családban, Alíz Gréta.

Így lehet lélekben mindezt feldolgozni!